

УДК [376.3:372.4]:81'243

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.20>

Наталія СУХОВІЄНКО

кандидат педагогічних наук, логопед вищої категорії, сурдопедагог, сертифікований гештальт-психотерапевт, логопед сурдологічного кабінету, Комунальне некомерційне підприємство «Черкаська обласна лікарня Черкаської обласної ради», вул. Святителя хірурга Луки, 3, м. Черкаси, Україна, 18009
ORCID: 0000-0002-0528-9494

Бібліографічний опис статті: Суховієнко, Н. (2025). Методика початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 136–141, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.20>

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ МОВИ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У положеннях наукової статті наведено теоретичні та практичні аспекти проблеми методики початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей, як мають особливі освітні потреби. Окреслено про зв'язок мови і мовлення, і значення здатності до мовленнєвої діяльності як ознаки стану розвитку психічних процесів. Систематизовано наукові підходи до побудови методики навчання мови і мовлення. Сформульовано основні завдання спеціальної методик навчання. Наведено принципи побудови методики початкового навчання мови і мовлення, серед яких принципи індивідуалізації, корекційної спрямованості, поетапності, усестороннього аналізаторного впливу, наочності. Перераховано різноманіття засобів навчання; прийоми спеціальної методики навчання мови і мовлення, до яких відносяться словесні, ігрові, прийоми із жестовою та візуальною підтримкою, моторні, мовленнєве моделювання. Визначено загальнопедагогічні методи (словесні, наочні, практичні, стимулювання навчальної діяльності) і специфічні логопедичні прийоми (індивідуальні інструкції, картки-підказки, синтез вербального і невербального супроводу, альтернативна комунікація, компенсаторні стратегії), що застосовуються при навчанні дітей з особливими потребами. Наведено показники якості навички читання дітей з особливими освітніми потребами: свідомість, правильність, швидкість, виразність, спосіб читання. Зібрано і представлено перелік найбільш поширених класичних і сучасних методик навчання читання дітей з особливими освітніми потребами. Наголошено на важливість поєднання загальнопедагогічних методів із логопедичними та психолого-педагогічними прийомами, що сприяють подоланню індивідуальних труднощів у засвоєнні мови. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці диференційованих програм навчання мови для різних категорій дітей з особливими освітніми потребами, а також у вивченні впливу інноваційних освітніх технологій на динаміку мовленнєвого розвитку у початковій ланці освіти.

Ключові слова: особливі освітні потреби, методика навчання, мова і мовлення, інклюзивна освіта.

Nataliia SUKHOVIENKO

PhD (Pedagogical Sciences), Speech Therapist of the Highest Category, Deaf Educator, Certified Gestalt Psychotherapist, Speech Therapist of the Deaf Clinic, Municipal Non-Profit Enterprise "Cherkasy Regional Hospital of the Cherkasy Regional Council", Luke the Surgeon str., 3, Cherkasy, Ukraine, 18009
ORCID: 0000-0002-0528-9494

To cite this article: Sukhoviienko, N. (2025). Metodyka pochatkovoho navchannia movy ta rozvytku movlennia ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Methodology of initial language teaching and speech development of children with special educational needs]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 136–141, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.20>

METHODOLOGY OF INITIAL LANGUAGE TEACHING AND SPEECH DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The provisions of the scientific article provide theoretical and practical aspects of the problem of the methodology of initial language teaching and speech development of children with special educational needs. The relationship between language and speech is outlined, and the importance of the ability to speech activity as a sign of the state of development of mental processes is outlined. Scientific approaches to the construction of the methodology of teaching language and speech are systematized. The main tasks of special teaching methodologies are formulated. The

principles of constructing the methodology of initial language and speech teaching are given, including the principles of individualization, correctional orientation, gradualness, comprehensive analyzer influence, and clarity. The variety of teaching aids is listed; methods of special language and speech teaching methodologies, which include verbal, game, techniques with gesture and visual support, motor, and speech modeling. General pedagogical methods (verbal, visual, practical, stimulating educational activities) and specific speech therapy techniques (individual instructions, prompt cards, synthesis of verbal and non-verbal support, alternative communication, compensatory strategies) used in teaching children with special needs are identified. Quality indicators of reading skills of children with special educational needs are given: awareness, correctness, speed, expressiveness, reading style. A list of the most common classical and modern methods of teaching reading to children with special educational needs is collected and presented. The importance of combining general pedagogical methods with speech therapy and psychological and pedagogical techniques that contribute to overcoming individual difficulties in language acquisition is emphasized. Prospects for further research are in the development of differentiated language learning programs for different categories of children with special educational needs, as well as in studying the impact of innovative educational technologies on the dynamics of speech development in the primary education.

Key words: special educational needs, teaching methodology, language and speech, inclusive education.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах інклюзивної освіти все більшої актуальності набуває питання ефективної організації початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. Зважаючи на те, що мовлення є основним засобом пізнання дитини, а також її інструментом для комунікації та соціалізації, її повноцінний розвиток є запорукою не лише освітньої успішності, а й психологічного благополуччя. Проте на практиці фахівці зіштовхуються із низкою труднощів, пов'язаних з різноманітними порушень у мовленнєвому розвитку, індивідуальними темпами засвоєння навчального матеріалу, а також недостатньо адаптованими методичними підходами.

Специфіка цієї проблеми полягає в необхідності враховувати поєднання когнітивних, емоційно-вольових та психофізіологічних особливостей дітей з особливими освітніми потребами, що вимагає розробки та впровадження спеціальних методик, орієнтованих на індивідуалізацію навчального процесу. На сьогодні недостатня кількість практичних напрацювань у цій сфері зумовлює потребу у науковому дослідженні ефективних форм і методів початкового мовного навчання, що забезпечують розвиток комунікативної компетентності, формування зв'язного мовлення та підґрунтя для подальшої соціалізації дітей. У зв'язку з цим постає необхідність теоретичного обґрунтування та практичного впровадження методики, яка враховує особливості мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами, у контексті вимог сучасної початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши наукові публікації з обраної теми, зауважимо, що вчені Л. Виготський,

Л. Занков, М. Савченко, Є. Соботович, Г. Каше, М. Певзнер вивчали особливості психічного розвитку дітей з особливими освітніми проблемами, зокрема особливості мовлення, розумових операцій. Ефективність методик вивчають вчені Ю. Бойчук, О. Казачінер (Boichuk & Kazachiner, 2021). Дослідниця Ю. Рібсун системно вивчає різні сторони освіти дітей із особливими потребами (Rybtsun, 2020). Теоретико-методологічні основи спеціальної методики розвитку мовлення вивчає дослідниця І. Марченко (Marchenko, 2019). Необхідність спеціальних метод для навчання дітей з особливими освітніми потребами зазначає В. Шевченко (Shevchenko, 2022), М. Ляковська (Liaskovska, 2023). Сучасна українська дослідниця А. Колупаєва ґрунтовно досліджує особливості становлення і розбудови системи світи з дітьми з особливими освітніми потребами, вивчає практичні аспекти реалізації методики навчання, зокрема, в період воєнних дій в Україні (Kolupaeva & Taranchenko, 2016; Kolupaeva & Taranchenko, 2024; Kolupaeva 2024).

Мета дослідження є теоретичний аналіз засадничих ідей методики початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова і мовлення – дві різні взаємопроникні системи, які одночасно є сторонами одного процесу. Мовлення є однією з найскладніших форм вищих психічних функцій, і є мовою в дії. Як зазначає дослідниця О. Літвінова, «мовленнєву діяльність характеризують багатозначність, багаторівнева структура, рухливість і зв'язок з усіма іншими психічними функціями. Здійснення мовленнєвої діяльності на всіх фазах (рівнях) її реалізації забезпечується

рядом складних психологічних механізмів» (Litvinova, 2013, pp. 344). Чимало дослідників звертають увагу, що читання і письмо є складними формами спілкування, і хоча їх має опанувати кожна людина, оволодіння читанням і письмом дитиною із особливими освітніми потребами вимагає неабиякої педагогічної допомоги від фахівців. (Boichuk & Kazachiner, 2021, pp. 370).

Розглядаючи проблему розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами з науково-методологічної точки зору, ми дотримуємося міждисциплінарного підходу, що об'єднує здобутки логопедії, педагогіки, психолінгвістики, нейропсихології та спеціальної психології. Аналіз літератури дозволив виявити наступні підходи, які є теоретичним підґрунтям теми:

- комунікативно-діяльнісний підхід, який передбачає формування мовлення як засобу реального спілкування та взаємодії;
- когнітивно-розвивальний підхід, що акцентує увагу на розвитку мислення, мовленнєвих операцій;
- особистісно орієнтований підхід робить акцент на можливостях конкретної дитини, її потребах і психофізичних особливостях, що допомагає індивідуалізувати навчання мовлення;
- інклюзивний підхід має на меті створення умов середовища для максимальної залученості дітей із особливими освітніми потребами і ефективної реалізації їх сильних сторін.

Дослідниця М. Ляковська пропонує різноманіття таких підходів в межах інклюзивного освітнього простору із молодшими школярами: системний підхід враховує взаємонаступність і взаємозалежність; командний підхід передбачає залучення до участі фахівців різного профілю; соціальний підхід включає облаштування універсального дизайну освітнього простору який підлаштований для дітей з особливими потребами; кондуктивний підхід об'єднує педагогічні та реабілітаційні цілі в одній програмі (Liaskovska, 2023, pp. 98).

Дослідивши тему, ми можемо сформулювати п'ять основних завдань спеціальної методики навчання мови дітей з особливими освітніми потребами:

Формування мовленнєвої компетентності – розвиток у дитини умінь правильно сприймати, розуміти, відтворювати та продукувати усне і письмове мовлення.

Корекція порушених мовленнєвих функцій – полягає в тому, щоб усувати або пом'якшувати мовленнєві порушення.

Розвиток зв'язного мовлення – формування навичок побудови висловлювання, структурованого за змістом, граматично правильного.

Збагачення словникового запасу дитини, урізноманітнення граматичного оформлення мовлення – розвиток активного і пасивного словника, граматичних структур, якими дитина користується.

Стимулювання мовленнєвої активності – подолання мовленнєвої пасивності, формування мотивації і заохочення дитини до спілкування засобом мовлення.

З процесі реалізації початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами важливо дотримуватися наступних принципів:

Принцип індивідуалізації – обов'язково враховувати особистісні особливості дитини, тип порушення, який вона має, ступінь його важкості, рівень розвитку мовлення, стан когнітивних функцій, а також за можливості та доречності – її схильності.

Принцип корекційної спрямованості – навчання мовлення водночас є й засобом корекції психофізичного розвитку.

Принцип поетапності – навчання розвитку мови і розвитку мовлення має відбуватися поступово, ускладнюючись від простого до складного, спираючись на зону найближчого розвитку дитини.

Принцип усестороннього аналізаторного впливу – для ефективного навчання мовлення і для посилення сприймання інформації слід активно залучати усі аналізатори (слуховий, зоровий, тактильний).

Принцип наочності – дитина краще засвоює інформацію завдяки сприйманню різноманітних матеріалів, засобів наочності ілюстрації.

Освітня в ході педагогічного процесу можуть користуватися різноманітними засобами навчання: натуральні предмети та іграшки для формування зв'язку між словом і об'єктом; ілюстрації, картинки, піктограми для візуального підкріплення; картки зі складами, букварики для автоматизації навичок; інтерактивні і технічні засоби (програми, застосунки, планшети, інтерактивні дошки) для урізноманітнення і формування інтересу дитини.

В методиці навчання мови і мовлення дитини з особливими освітніми потребами застосовуються наступні прийоми: словесні (повторення, пояснення, опис, узагальнення), ігрові (мовленнєві ігри, рольові ситуації, розігрування сценки), використанням жестової та візуальної підтримки (піктограми, жести, схеми), моторні (артикуляційна гімнастика, пальчикові ігри, вправи на дихання), мовленнєве моделювання (складання слів із звуків, побудова речень за схемами).

Велика кількість дітей з особливими освітніми потребами мають труднощі у спілкуванні з іншими людьми, зауважують дослідники Ю. Бойчук і О. Казачинер. Труднощі зумовлені необхідністю відповідати іншими людям, коли до неї звертаються, самостійно оцінювати спілкування (Boichuk & Kazachiner, 2021). «У більшості дітей з ООП є затримка мовлення, або вони уникають користування мовленням для спілкування. Тому надзвичайно важливим є використання інших методів комунікації ще до появи мовлення, а використання мови відбуватиметься за ним» (Boichuk & Kazachiner, 2021, pp. 370).

До загальнопедагогічних методів навчання відносяться: словесні (пояснення, розповідь, бесіда), наочні (демонстрація, ілюстрація), практичні (вправи, дидактичні ігри), а також методи стимулювання навчальної діяльності та контролю знань. Їх адаптація до індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами відбувається шляхом зниження темпу, подрібнення навчального матеріалу, багаторазового повторення, активного залучення сенсорних каналів.

Слід зазначити й специфічні логопедичні прийоми, що застосовуються при навчанні дітей з особливими потребами, як-от:

- індивідуальне формулювання інструкцій із врахуванням рівня розуміння;
- роботу за спеціальними картками-підказками;
- поєднання вербального та невербального супроводу;
- використання елементів піктограмної або альтернативної комунікації;
- введення компенсаторних стратегій (наприклад, жести, візуальні підказки, підтримка зв'язку мови з дією).

Методично значущими є також елементи інтерактивного навчання, зокрема: робота в парах і групах, рольові ігри, та інші прийоми що дозволяють активізувати мовлення дитини

в умовах емоційно комфортного і зацікавлюючого середовища. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема логопедичних програм, мобільних застосунків і інтерактивних панелей, сприяє підвищенню мотивації до навчання та розвитку мовленнєвої активності.

Ефективність методики навчання забезпечується поєднанням класичних логопедичних прийомів з педагогічними інноваціями, а також урахуванням нейропсихологічних і когнітивних особливостей дітей, що вимагає високого рівня професійної підготовки фахівця та гнучкості в освітньому процесі.

Група сучасних українських дослідників Е. Данілавичюте, Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Гривань (Danilavičiūtė, Trofymenko, Iliana, Ribtsun, Martyniuk & Hryban, 2022) виокремлюють такі показники якості навички читання:

Свідомість – чітке розуміння змісту прочитаного, вміння встановлювати зв'язки між описаними подіями, оцінювати вчинки героїв. Окрім цього, свідоме читання передбачає не тільки в здатності дитини переказати текст, а висловити свої думки стосовно прочитаного, зробити короткий аргументований висновок чи узагальнююче висловлювання.

Правильність читання – означає відповідність звуків до буквених позначень які прочитала дитина, саме читання при цьому без пропусків, замінів, перестановок букв складів, плавність процесу читання, дотримання орфоепічних норм.

Швидкість – темп читання забезпечує свідоме сприймання дитиною змісту прочитаного.

Виразність – використання інтонавання, пауз, логічних наголосів, володіння власним тембром.

Спосіб читання – розрізняють такі способи як побуквенне читання, читання відривного складами, читання плавне складами, цілими словами і реченнями (Danilavičiūtė, Trofymenko, Iliana, Ribtsun, Martyniuk & Hryban, 2022, pp. 295–296).

Ми зібрали перелік найбільш поширених методик навчання дітей читанню. Отже, до класичних і сучасних методик навчання читанню дітей з особливими освітніми потребами можна віднести наступні:

Читання по складах – класичний метод, який передбачає навчити дитину чітко вимовляти звук складу і кожну букву в ньому, і згодом об'єднувати склади у слово.

Фонетичний метод – це знайомий багатьом із нас метод, якому навчали в школі, який базується на алфавітному принципі; метод вчить вимовляти звуки, і після оволодіння звуками ускладнюватися до вимовляння складів і потім – слів.

Кубики Зайцева – головним інструментом методики є кубики, на яких зображені різнокольорові букви і склади; кольори допомагають дитині краще запам'ятовувати правильні комбінації букв і звуків, а текстури викликають вірні асоціації (наприклад, дерев'яні кубики видають глухий звук, залізні кубики – дзвінкий звук тощо).

Методика глобального читання – дитина регулярно і тривало різними способами сприймає слова, словосполучення і речення (візуально, тактильно, аудіально). Під «глобальністю» розуміється постійність впливу, завдяки якому також розвивається зорова пам'ять, увага і абстрактне мислення дитини 7-9 років, а її мозок сам формує механізми читання.

Метод ТАН Содерберг – метою є глобальне читання; метод використовує різні сторони дитини для навчання читанню через заохочування говорінню, записування, малювання проговореного, розвитку внутрішнього мовлення, навчання слуханню тексту, навчання дитини розказувати історії із різними стилями голосу, темпом, виразністю.

Картки Домана – дитині кілька разів на день показують картки із словами і чітко їх промовляють, вчать слова як ціле, не навчаючи окремо буквам, чи складам.

Метод буквограми – заняття будується так, щоб поєднувати інтелектуальні задачі із фізичними і дихальними вправами, таким чином чергуючи різні види навантаження. Підходить для широкої вікової групи дітей, є цікавою для дітей завдяки своїй інтерактивності.

Методика Монтессорі – міжнародно визнана методика, яка в Україні використовується у спеціальних і інклюзивних класах із дітьми, які мають, особливі освітні потреби, РАС, затримки мовленнєвого розвитку. Передбачає навчання таким чином, що дитина спочатку вчиться

писати букви використовуючи вкладиші і контурні рамки, а потім тільки вивчає самі букви. Особливостями є дидактичні матеріали, інтеграція сенсорного досвіду.

Метод О. Соболевої – навчання дитини читанню у формі гри, зводячи механічне запам'ятовування на мінімум, натомість подається інформація для візуалів, аудіалів, кінестетиків. Дитина не стільки запам'ятовує букву завдяки повторенню, а пізнає її через персонажа, образ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного теоретико-методичного аналізу визначено, що методика початкового навчання мови та розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами є важливим компонентом системи спеціальної та інклюзивної освіти. Ефективність навчального процесу забезпечується реалізацією принципів індивідуалізації, поетапності, а також активного використання мультисенсорних підходів та спеціалізованих дидактичних засобів. Основними завданнями методики є формування базових мовленнєвих умінь, збагачення словникового запасу, розвиток зв'язного мовлення та мовленнєвої активності дитини. В умовах початкової школи важливо поєднувати загальнопедагогічні методи з логопедичними та психолого-педагогічними прийомами, що сприяють подоланню індивідуальних труднощів у засвоєнні мови. Нагальною залишається потреба у вдосконаленні існуючих методик із врахуванням сучасних нейропсихологічних підходів, використанні інформаційно-комунікаційних технологій, а також створенні ефективних інструментів діагностики мовленнєвого розвитку. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці диференційованих програм навчання мови для різних категорій дітей з ООП (зокрема дітей із затримкою психічного розвитку, РАС, інтелектуальними порушеннями), а також у вивченні впливу інноваційних освітніх технологій на динаміку мовленнєвого розвитку у початковій ланці освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойчук, Ю. Д., Казачінер, О. С. Огляд ефективних методик навчання читання дітей з особливими освітніми потребами. *Theoretical and scientific bases of development of scientific thought*. 2021, Вип. 5. 370–374.
2. Данілавичюте Е., Трофименко Л., Ільяна В., Рібцун Ю., Мартинюк З., Грибань Г. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення : навчально-методичний посібник. Ін-т спец. пед. і псих. НАПН України, 2022. 847 с.

3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики. ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Колупаєва, А. А. Реалізація біо-психо-соціальної моделі в освіті дітей з ООП в Україні. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації* : мат. Х Міжн. конг. зі спец.пед. та псих К. : ІСПП імені М. Ярмаченка НАПН України, 2024. 196–200.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М.. Реалізація інклюзивної парадигми в освіті дітей з ООП в Україні у воєнний період. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. Вип. 5. 2024. С. 15–21.
6. Літвінова О. В. Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 343–346.
7. Ляковська М. Методи і прийоми роботи з учнями з ООП. *Педагогічний альманах*. 2023. Вип. 1, С. 98–102.
8. Марченко І. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). К. : Слово, 2019. 312 с.
9. Рібсун Ю. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч-метод. посіб. Л. : Світ, 2020. 264 с.
10. Шевченко В. Сучасні психолого-педагогічні методики розвитку дітей з особливими освітніми потребами. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2022. Вип. 36. С. 206–214.

REFERENCES:

1. Boichuk, Y. D., & Kazachiner, O. S. (2021). Ohliad efektyvnykh metodyk navchannia chytannia ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Review of effective methods of teaching reading to children with special educational needs]. *Theoretical and Scientific Bases of Development of Scientific Thought*, (5), 370–374.
2. Danilavičiūtė, E., Trofymenko, L., Iliana, V., Ribtsun, Y., Martyniuk, Z., & Hryban, H. (2022). Psykholinhvistyčni dydaktychni tekhnolohii diagnostyky i podolannia movlennievych porushen u molodshykh shkoliariv z tiazkymy porushenniamy movlennia: Navchalno-metodychnyi posibnyk [Psycholinguistic didactic technologies for diagnosis and overcoming of speech disorders in primary schoolchildren with severe speech disorders]. Institute of Special Pedagogy and Psychology of the NAES of Ukraine.
3. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). Inkluzivna osvita: Vid osnov do praktyky [Inclusive education: From basics to practice]. ATOPOL.
4. Kolupaieva, A. A. (2024). Realizatsiia bio-psykho-sotsialnoi modeli v osviti ditei z OOP v Ukraini [Implementation of the bio-psycho-social model in education of children with SEN in Ukraine]. In *Bezbar'ernist v osviti osib z osoblyvymy potrebamy: dosvid ta innovatsii*. Materialy Kh Mizhnarodnoho konhresu zi spetsialnoi pedahohiky ta psykholohii (pp. 196–200). ISPP imeni M. Yarmachenka NAES of Ukraine.
5. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2024). Realizatsiia inkluzyvnoi paradyhmy v osviti ditei z OOP v Ukraini u voiennyi period [Implementation of the inclusive paradigm in education of children with SEN in Ukraine during wartime]. *Pedahohichna innovatyka: suchasnist ta perspektyvy*, (5), 15–21.
6. Litvinova, O. V. (2013). Movlenneva diialnist – psykholinhvistyčna problema [Speech activity as a psycholinguistic problem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19 : Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, (23), 343–346.
7. Liaskovska, M. (2023). Metody i priyomy roboty z uchniamy z OOP [Methods and techniques of working with students with SEN]. *Pedahohichnyi almanakh*, (1), 98–102.
8. Marchenko, I. (2019). Spetsialna metodyka rozvytku movlennia (lohopedychna robota z korektsii porushen movlennia u doshkil'nykiv) [Special method for speech development: Speech therapy for preschool children]. Slovo.
9. Ribtsun, Y. (2020). Uchni pochatkovykh klasiv iz tiaz'kymy porushenniamy movlennia: navchannia ta rozvytok [Primary school students with severe speech disorders: Education and development]. Svit.
10. Shevchenko, V. (2022). Suchasni psykhologo-pedahohichni metodyky rozvytku ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Modern psycho-pedagogical methods for the development of children with special educational needs]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna*, (36), 206–214.